

Міністерство освіти і науки України  
Львівський національний університет імені Івана Франка

**Наталія Раданович**

# **ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНИЙ ТИП ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

**(ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

Монографія

Львів  
2025

**Рецензенти:**

**Оксана ГРИЩУК**, докторка юридичних наук, професорка, суддя  
(Конституційний Суд України);

**Тарас ДІДИЧ**, доктор юридичних наук, професор, заступник директора  
Навчально-наукового інституту права  
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка);

**Віталій КОВАЛЬЧУК**, доктор юридичних наук, професор,  
завідувач кафедри теорії права та конституціоналізму Інституту права,  
психології та інноваційної освіти  
(Національний університет «Львівська політехніка»)

*Рекомендовано до друку Вченою радою  
Львівського національного університету імені Івана Франка  
(протокол № 83/5 від 30 травня 2025 р.)*

**Раданович Наталія**

Р 15

Загальнодозвільний тип правового регулювання (теоретичне дослідження) : монографія / Наталія Раданович. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. – 608 с.

ISBN 978-617-10-0931-8

Багатоаспектні дослідження правового регулювання в українській теорії права досягли необхідного рівня концептуальних узагальнень, за якого знання про типи правового регулювання набувають фундаментального значення у науковому дискурсі про праворозуміння, принципи права, правову систему, систему права, метод правового регулювання, правомірну поведінку тощо. Проте усі ці питання мають особливе «забарвлення», коли йдеться про аксіологічну природу права, про співвідношення права та свободи, цінності, якою сьогодні «тестується» правова система на демократичність. Запропонована монографія є спробою долучитися до розв'язання окреслених питань, збагачує теорію права моделлю правового регулювання загальнодозвільного типу, практично значущою та застосовною в юридичній діяльності. Така модель представлена як юридична конструкція, що має свої особливості формування (з огляду на правила деонтичної логіки), склад, структуру та об'єктивацію, зокрема в українському законодавстві та практиці Верховного Суду, Конституційного Суду України.

Для науковців, здобувачів освітніх чи наукових ступенів у галузі права, практикуючих юристів, а також усіх, кого цікавить проблематика правового регулювання.

**УДК 340.1.01/.07(477)**

# ЗМІСТ

---

|                                                                                                                                                      |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ПЕРЕДМОВА .....</b>                                                                                                                               | <b>5</b>   |
| <b>Розділ 1. ЯВИЩЕ «ЗАГАЛЬНОЇ ДОЗВІЛЬНОСТІ»:<br/>ВІД ІДЕЇ ДО ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ.....</b>                                                          | <b>11</b>  |
| 1.1. Загальнодозвільна ідея як форма вираження обсягів (меж) свободи у праві: генеза, філософсько-правове обґрунтування та нормативне визнання ..... | 11         |
| 1.2. Вихідні параметри дослідження загальнодозвільної ідеї.....                                                                                      | 45         |
| 1.2.1. Зв'язок гідності та свободи людини: питання зумовленості загальнодозвільної ідеї .....                                                        | 46         |
| 1.2.2. Право на вільний розвиток особистості як нормативний прояв зв'язку гідності та свободи людини.....                                            | 57         |
| 1.2.3. Конституційне право на вільний розвиток людини і громадянина – формалізація загальнодозвільної ідеї в Україні.....                            | 104        |
| 1.3. Загальнодозвільний тип правового регулювання – втілення загальнодозвільної ідеї засобами позитивного права .....                                | 131        |
| 1.3.1. Загальнодозвільна ідея в правовій доктрині .....                                                                                              | 131        |
| 1.3.2. Загальнодозвільний тип правового регулювання: поняття, сутність, зміст і форма (юридична конструкція) .....                                   | 135        |
| <b>Розділ 2. ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНОГО ТИПУ<br/>ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....</b>                                                   | <b>150</b> |
| 2.1. Загальний дозвіл як формальна основа правового регулювання загальнодозвільного типу: зміст і обсяг, особливості формування.....                 | 151        |
| 2.1.1. Правова незабороненість (непротиправність) або негативна правова дозволеність. Співвідношення «правових незабороненостей».....                | 152        |
| 2.1.2. Позитивна правова дозволеність .....                                                                                                          | 158        |
| 2.1.3. Співвідношення явищ «загальної дозвільності» і «загальної забороненості» .....                                                                | 165        |
| 2.2. Юридичні засоби формування загального дозволу.....                                                                                              | 168        |
| 2.2.1. Еволюція юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів, їх соціальна сутність та структура.....                                                  | 168        |

|                                                                                                         |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 2.2.2. Юридичні заборони як засоби формування загального дозволу: теоретична характеристика .....       | 192 |
| 2.2.3. Юридичні зобов'язування як засоби формування загального дозволу: теоретична характеристика ..... | 214 |
| 2.2.4. Юридичні дозволи як засоби формування загального дозволу: теоретична характеристика .....        | 226 |
| 2.3. Об'єктивація загального дозволу .....                                                              | 244 |
| 2.3.1. Об'єктивація загального дозволу за порядком викладу його елементного складу .....                | 244 |
| 2.3.2. Об'єктивація загального дозволу за джерельністю його елементного складу .....                    | 247 |
| 2.3.3. Об'єктивація загального дозволу за авторством його елементів .....                               | 257 |
| 2.3.4. Об'єктивація загального дозволу за його співвідношенням із загальною заборонаю .....             | 283 |
| 2.3.5. Об'єктивація загального дозволу за ступенем його конкретизації .....                             | 305 |

### **Розділ 3. СФЕРА ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНОГО ТИПУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ .....316**

|                                                                                                                                                |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.1. Сфера загальнодозвільного правового регулювання в Україні: поняття, види .....                                                            | 316 |
| 3.2. Цінність вільної Людської особи та її втілення засобами загальнодозвільного правового регулювання .....                                   | 331 |
| 3.2.1. Цінність життя і здоров'я у сфері загальнодозвільного правового регулювання .....                                                       | 331 |
| 3.2.2. Цінність честі і гідності у сфері загальнодозвільного правового регулювання .....                                                       | 349 |
| 3.2.3. Цінність недоторканності і безпеки у сфері загальнодозвільного правового регулювання .....                                              | 396 |
| 3.3. Цінність народовладдя (вільного розвитку народу) та її втілення засобами загальнодозвільного правового регулювання .....                  | 418 |
| 3.4. Цінність місцевого самоврядування (вільних територіальних громад) та її втілення засобами загальнодозвільного правового регулювання ..... | 444 |
| 3.5. Цінність громадянського суспільства (вільних соціальних спільнот) та її втілення засобами загальнодозвільного правового регулювання ..... | 469 |

### **ВИСНОВКИ .....510**

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....523**

## ПЕРЕДМОВА

---

«*Patriae decori civibus educandis*» (освічені громадяни є окрасою Батьківщини) – гасло, яке визначає Франковий університет як спільноту, об'єднану прагненням знань. Адже знання – це шлях до свободи, цінності, яка супроводжує історію людства і яку героїчно відстоює Український народ ціною власного життя.

Тому актуальним завданням сучасної науки залишається необхідність пошуку та обґрунтування оптимальних форм реалізації свободи, що є необхідною передумовою дієвої конституційної демократії, здійснення Україною свого цивілізаційного вибору – європейської ідентифікації. В рамках правової науки такий пошук вбачається, з-поміж іншого, у виявленні можливостей позитивного права для втілення цінності свободи, зокрема завдяки правовому регулюванню загальнодозвільного типу.

Загальнодозвільний тип правового регулювання традиційно позначають відомою формулою «дозволено усе, що не заборонено законом», яка набула нормативного закріплення ще у римській юриспруденції в контексті інтерпретації категорії «свобода»: «*Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur*» (свобода – це природна здатність кожного робити те, що йому потрібно, якщо це не заборонено силою чи законом)<sup>1</sup>. Така легітимація максимального обсягу свободи через відповідні її обмежувачі формалізувала так звану дозволеність незабороненого, що слугує концептуальною рамкою для дослідження явищ «загальної дозвільності» і «свободи» у нерозривному зв'язку на рівні відповідних нормативно закріплених ідей.

Згодом такий зв'язок набув розвитку у Французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 року в контексті визначення поняття свободи та її меж (стаття IV), а також меж державної (законодавчої) влади, у тім

---

<sup>1</sup> Florentinus. D.1.5.4. Digesta (Corpus juris civilis). Colonim: ALLOBROGVM, 1783. Z Biblioteki Towarzystwa Prawniczego we Lwowie. Ser. III. №13. Tom 1–4.

числі критеріїв оцінки писаного закону: «La loi n'a le droit de défendre que les actions nuisibles à la société. Tout ce qui n'est pas défendu par la loi ne peut être empêché, et nul ne peut être contraint à faire ce qu'elle n'ordonne pas» (Article V) (Закон має право заборонити лише ті дії, які шкодять суспільству. Все, що не заборонено законом, не може бути перешкодою, і ніхто не може бути примушений робити те, що закон не наказує (стаття V))<sup>1</sup>. Це запровадило нову філософію юридичних заборон – слугувати загальносуспільному інтересу, утвердило відповідну спрямованість (вектор) правового регулювання у бік розширення природної свободи, активізувало ідею свободи і наступну її нормативну конкретизацію у спеціальних правах людини.

Варто зазначити, що європейська філософія юридичних заборон, сформована у XVIII ст., серед іншого, є основою розвитку сучасного (модерного) українського права. Формалізована у Конституції Пилипа Орлика 1710 року, вона становить історичну канву для розвитку загальнодозвільного типу правового регулювання в Україні.

Але подальші процеси, пов'язані з конкретизацією свободи як споконвічної, природженої властивості людини, із «праволюдннюю каталогізацією» (формуванням спеціалізованих прав свободи), засвідчили поступове нарощення питомої ваги юридичних дозволів у правовому регулюванні (зокрема, на фоні проголошення праволюдних актів (декларацій, біллів тощо)). Згодом це потягло зміщення акцентів із загальнодозвільної ідеї (як напряму розвитку позитивного права у бік розширення первинної свободи – джерела спеціальних прав) на ідею «гарантування прав людини», тобто відстоювання мінімального стандарту цієї свободи, узалежненого державою. Відбулося «розмивання» загальнодозвільної ідеї – ідеєю «спеціальної дозвільності» як режимом високої гарантованості прав людини. Відповідно, загальнодозвільна ідея перетворилася на гасло, що згодом зовсім зникло з правового поля, тоді як ідея гарантованості прав людини активно розвивалася в рамках теорії «суб'єктивного права». З часом це призвело до фактичної підміни загального дозволу дозволом спеціальним, який тоталітарні режими використали на противагу ідеї свободи, «зарегулювавши» поведінку людини та спотворивши юридичну природу загального дозволу – забезпечити первинну, природну свободу людини, «підсвітивши» (в порядку конкретизації) її найважливіші, найзначущі прояви.

---

<sup>1</sup> La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen. Texte avec Commentaire suivi par Eugène Blum. Paris: Imprimeur – Éditeurs, 1902. 398 p. P. 169–171.

Розв'язанням цієї проблеми є інститут «позитивних обов'язків» держави, який прийняв на себе тягар, виклик гарантування прав людини, адже запровадження режиму «спеціальної дозвільності» у сфері реалізації прав людини з засади є неприйнятним.

У XX ст. тяглість загальнодозвільної ідеї простежується вже завдяки:

- 1) відображенню оригінальної загальнодозвільної формули, що пов'язано з: а) її міжнародним санкціонуванням у сфері міжнародного публічного права як так зване залишкове правило свободи («La règle résiduelle de liberté en droit international public: «Tout ce qui n'est pas interdit est permis»)<sup>1</sup>; б) національним конституційним закріпленням у повному обсязі (стаття 2 Хартії основних прав і свобод Чехії (Чеської Республіки) від 9 січня 1991 року) чи за посередництвом окремих складників (як-от, «ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» (частина 1 статті 19 Конституції України));
- 2) декларуванню *взаємозв'язку гідності і свободи* (а саме, проголошенню в преамбулах міжнародних праволюдних актів XX ст. гідності основою свободи людини, «ідеалу вільної людської особи»).

Це засвідчує шлях розвитку загальнодозвільної ідеї від її розуміння як *свободи, зовнішньо обмежуваної* силою чи законом (Дигести), такою ж свободою (природними правами) інших людей, загальносупільним інтересом (Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 року), до розуміння *свободи, внутрішньо наповнюваної*, тобто свободи, обумовленої *людською гідністю* (всесвітні міжнародні акти про права людини).

Оскільки у XX ст. загальнодозвільна ідея «змістилася» в площину визнання цінності людської гідності у її взаємозв'язку зі свободою, то її подальше розгортання відбулося завдяки такому зв'язку, що набув нормативного прояву завдяки праву на вільний розвиток особистості. Суголосно з «ідеалом вільної людської особи» в національних конституціях держав це право формалізується головню як самостійне правове явище. Проте в німецькій юриспруденції воно позиціонується як безпосередній перетин, точка стикування гідності і свободи людини (стаття 2 (1) Основного Закону ФРН) в двох аспектах: 1) як загальне право особистості (Allgemeine

<sup>1</sup> The Case of the S.S. «Lotus» (France v. Turkey), Dissenting Opinion by Mr. Moore. Permanent Court of International Justice (PCIJ). 1927. Series A, No. 10, 65–81. URL: [https://web.archive.org/web/20101210073754/http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927/1927.09.07\\_lotus.htm](https://web.archive.org/web/20101210073754/http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927/1927.09.07_lotus.htm) (Accessed: 05.05.2025).

Persönlichkeitsrecht), що є додатковою гарантією гідності людини, в рамках якого було започатковано «теорію сфер» (Die Sphärentheorie), дозволяючи «структурувати» правовий захист особи; 2) як загальна свобода дій (Allgemeine Handlungsfreiheit), додаткова гарантія спеціальних конституційних прав (тобто розширення сфери захисту свободи, яка не охоплена спеціальними правами, тобто не передбачена законом)<sup>1</sup>.

Міжнародно-правове закріплення права на вільний розвиток особистості дає змогу простежити розширення його суб'єктного складу (завдяки праву народів на самовизначення) та виявити структуру як відповідного міжнародного стандарту, урахувавши зв'язок із *правом кожної людини на соціальний і міжнародний порядок*, за якого права і свободи можуть бути повністю здійснені<sup>2</sup>. Так відбувається обґрунтування похідної ідеї «спеціальної дозвільності», що виявляється у певному – спеціальнодозвільному (або загальнозаборонювальному) порядку здійснення владних повноважень визначеними суб'єктами.

Відповідно, у 1 розділі досліджено етапи зародження та формування загальнодозвільної ідеї (у взаємозв'язку з ідеєю свободи, правом на вільний розвиток) та виявлено основні можливості її об'єктивації у позитивному праві, з-поміж яких основна роль відводиться одноіменному типу правового регулювання. Як зазначив Президент Європейської академії теорії права Марк ван Хук, «правомірність назабороненого» – це правило, що забезпечує самодостатність і «закритість» правових систем, і більшість з них визнають це вторинне правило, яке дозволяє будь-яку поведінку, не заборонену законом («...permitting all conduct which is not explicitly prohibited by the law»)<sup>3</sup>.

Розуміння загальнодозвільного типу правового регулювання як відповідної його спрямованості («Дозволено усе незаборонене»), дає підстави ототожнити його з певним вектором, заданим максимальною мірою дозволеності, а в соціальному аспекті – мірою свободи. Це свідчить про суголосність такого типу правового регулювання з загальнодозвільною ідеєю і дає підстави поширити основні її характеристики на обґрунтування сутності, змісту, зумовленості цього регулювання, його співвідношення зі спеціальнодозвільним типом.

---

<sup>1</sup> BVerfGE 6, 32 (Elfes). URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv006032.html#Opinion> (Abgerufen am: 05.05.2025).

<sup>2</sup> Декларація Організації Об'єднаних Націй про право на розвиток: Резолюція 41/128 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1986 року. URL: [https://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/declarations/right\\_to\\_development.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_development.shtml) (Дата звернення: 05.05.2025).

<sup>3</sup> Hoeske Mark Van. Law as Communication. Oxford: Hart Publishing, 2002. 224 p. P. 55.

У розділі 2 запропоновано формально-юридичну характеристику загальнодозвільного типу правового регулювання, представлено конструкцію загального дозволу. У зв'язку з цим досліджуються особливості його формування з огляду на правила деонтичної логіки (з залученням праць авторитетних фахівців із природи нормативних суджень, як-от: фон Врігта, К. Альчуррона, Д. Льюїса); склад, що охоплює відповідні юридичні засоби – заборони, зобов'язування, дозволи «загальнодозвільного призначення» (на протигагу юридичним засобам – заборонам, зобов'язуванням, дозволам «спеціальнодозвільного призначення»); варіанти об'єктивації в українському законодавстві та практиці Верховного Суду, Конституційного Суду України.

Розділ 3 присвячено виявленню сфери загальнодозвільного типу правового регулювання. Таку сферу формують правові цінності, що у своїй реалізації узалежнені якістю свободи. Йдеться про цінність життя і здоров'я, честі і гідності, безпеки і недоторканності Людини, цінність народовладдя та місцевого самоврядування, цінність громадянського суспільства. Наведені цінності становлять «ядро», «серцевину» сфери загальнодозвільного типу правового регулювання, що забезпечує динаміку суспільних відносин, на які поширюється задеклароване регулювання. Відповідно, людина, народ, територіальні громади, різні інститути громадянського суспільства є колом основних адресатів загального дозволу (і свободи, презюмованої ним).

Характеризуючи сферу загальнодозвільного типу правового регулювання, варто звернути увагу, що здобутки сучасного правознавства спрямовані на утвердження широкого кола прав, у тім числі залежно від їхніх носіїв (суб'єктів). Вже самі формулювання напрямів наукових досліджень спонукають замислитися над можливостями подальшого розширення спектра «загальнодозвільного правового статусу», наприклад, з огляду на права нації, права людства.

Також у контексті розвитку суб'єктної «каталогізації» прав активно обговорюються питання прав штучного інтелекту, прав тварин. Проте для нашого дослідження методологічно зумовлювальною і визначальною щодо категорії «свобода» є категорія «людська гідність». Визнання наведених прав потребує самостійного спеціального аналізу і не є предметом зацікавлень у цій праці.

Окремого, дуже виваженого та обережного дослідження потребує під кутом зору загальнодозвільного типу правового регулювання правовий статус держави. У правовій доктрині обговорюються питання «міжнарод-

ної правосуб'єктності», «міжнародно-правової кратології», «національної стійкості і безпеки», у тім числі України. Проте сьогодні, за умов порушення рф (країною-агресором) загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, існуючих міжнародних юридичних заборон, така наукова розвідка видається передчасною.

Практична значущість запропонованого дослідження у з'ясуванні дійсних обсягів соціальної свободи, можливостей її відновлення, збереження і максимального розширення у процесі позитивно-правової конкретизації (тобто перетворення з загальної природної свободи на спеціальні конституційні права та свободи). Оскільки зміст і обсяг конституційних прав та свобод формується за допомогою юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів, то важливого значення поряд із національним законодавством набуває практика органу конституційної юрисдикції в Україні, в рамках якої відбувається основне «тестування» цих юридичних засобів під кутом зору загального дозволу, у зв'язку з чим складається своєрідна методологія «юридичного розрахунку свободи».

Запропоноване дослідження є делікатною науковою спробою долучитися до фундаментальної проблематики, що стало можливим у стінах Львівського університету – території ліберальних традицій, гуманістичного світогляду, вільної творчості та знань, і з огляду на це – втілення свободи, не завжди регламентованої законом, але завжди відповідальної.

Авторка висловлює сердечну вдячність кафедрі теорії та філософії права за обговорення цієї праці, професорці кафедри Л. Луць – за конструктивні зауваження, Вченій раді юридичного факультету та Вченій раді Університету – за підтримку та рекомендацію до публікації, друзям, колегам-науковцям Львівської правничої школи – за участь і допомогу, академіку О. Петришину та професорці С. Бобровник – за своє наукове формування, рецензентам – професорці О. Гришук, професору Т. Дідичу та професору В. Ковальчуку – за наукове прочитання та побажання, своїй родині – за любов і турботу, у глибокій пошані схиляється перед світлою пам'яттю професора П. Рабіновича – Вчителя та ініціатора дослідження запропонованої тематики.

Наукове видання

**РАДАНОВИЧ Наталія Миколаївна**

# **ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНИЙ ТИП ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

**(ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

Монографія

Редактор *Наталя Плиса*

Комп'ютерне верстання та обкладинка *Світлани Сеник*

На обкладинці фото *Олега Вівчарика*

Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 49,02. Тираж 300 пр.

Видавець та виготовлювач:

Львівський національний університет імені Івана Франка,  
вул. *Університетська, 1, Львів, 79000.*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи.

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Багатоаспектні дослідження правового регулювання в українській теорії права досягли необхідного рівня концептуальних узагальнень, за якого знання про типи правового регулювання набувають фундаментального значення у науковому дискурсі про праворозуміння, принципи права, правову систему, систему права, метод правового регулювання, правомірну поведінку тощо. Проте усі ці питання мають особливе «забарвлення», коли йдеться про аксіологічну природу права, про співвідношення права та свободи, цінності, якою сьогодні «тестується» правова система на демократичність. Запропонована монографія є спробою долучитися до розв'язання окреслених питань, збагачує теорію права моделлю правового регулювання загальнодозвільного типу, практично значущою та застосовною в юридичній діяльності. Така модель представлена як юридична конструкція, що має свої особливості формування (з огляду на правила деонтичної логіки), склад, структуру та об'єктивацію, зокрема в українському законодавстві та практиці Верховного Суду, Конституційного Суду України.

Для науковців, здобувачів освітніх чи наукових ступенів у галузі права, практикуючих юристів, а також усіх, кого цікавить проблематика правового регулювання.